

Vydává Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd ve spolupráci s Českou národní bankou a Ministerstvem financí ČR prostřednictvím A.L.L. production, s.r.o., Praha

© UK Praha, Fakulta sociálních věd

Published by Charles University, Prague, Faculty of Social Sciences, in cooperation with the Czech National Bank and the Ministry of Finance of the CR, through the A.L.L. production, Ltd., Prague

© Charles University, Prague, Faculty of Social Sciences

Časopis je dokumentován v Social Science Citation Index (<http://www.isinet.com/>) a v elektronické verzi indexu EconLit (<http://www.econlit.org/>).

The journal is monitored by the Social Science Citation Index (<http://www.isinet.com/>) and the electronic EconLit index (<http://www.econlit.org/>).

OBSAH

- Martin ČIHÁK – Tomáš HOLUB: Indexy měnových podmínek 654
Daniel KOZEL: Poptávka po oběživu . 673
Miloš FILIP: Dividendy českých firem a optimální investiční strategie 685

Semináře ČSE

- Viktor KOTLÁN: Mladí ekonomové roku 1999 o metodologii ekonomické vědy 699

Recenze

- Milan ŽÁK: Pozoruhodná kniha o hospodářské politice Slovenska (ed.: A. Marcinčín – M. Beblavý). 703

Daňové judikáty

- Výběr ze soudních rozhodnutí ve věcech daní č. 14–19/2000 708

Uprostřed čísla:

Celoroční rejstřík časopisu za rok 2000

CONTENTS

- Martin ČIHÁK – Tomáš HOLUB: Monetary Conditions Indicators 654
Daniel KOZEL: The Money in Circulation Demand 673
Miloš FILIP: Dividends in the Czech Capital Market and an Optimal Investment Strategy 685

CEA Seminars

- Viktor KOTLÁN: Young Economists on the Methodology of Economics 699

Book-Review

- Milan ŽÁK: Economic Policy of the Slovak Republic in the Years 1990–99 (Eds: A. Marcinčín – M. Beblavý) 703

Tax Judicial Decisions

- Abstract from Court Decisions Concerning Taxation No. 14–19/2000 708

In the middle of this issue:

Journal Year Index 2000

Toto číslo předáno do sazby: 30. 10. 2000

Souhlas k tisku: 6. 12. 2000

*Autorská práva vykonává vydavatel (viz § 4 zák. 35 / 1965 Sb. ve znění změn a doplňků). Užití částí nebo celku publikovaných textů – vč. publikovaných zpracovaných znění judikátů –, rozmnožování a šíření jakýmkoli způsobem (zejména mechanickým nebo elektronickým) bez výslovného svolení vydavatele je **zakázáno**.*

Redakce prosí autory, aby při předávání příspěvků uváděli celé své jméno, adresu domů i na pracoviště, telefonní, faxové a e-mailové spojení. K příspěvku je nezbytné přiložit anglické a české resumé (o rozsahu maximálně 150 slov). Příspěvek by neměl přesáhnout 25 normovaných rukopisných stran, a to včetně grafů a tabulek. Pro elektronickou podobu prosíme použijte program Word (až do verze 97).

*Redakce předpokládá, že příspěvek nabízený k publikaci v tomto časopise je **originální**, tedy že dosud nebyl nabídnut a bez souhlasu redakce ani nebude nabídnut k publikaci jiné redakci nebo jinému vydavateli. Pokud tomu tak není, prosíme o písemné sdělení této skutečnosti.*

RECENZE

DT: 338.22 (437.6)

klíčová slova: hospodářská politika – restrukturalizace – stabilizace – růst

Pozoruhodná kniha o hospodářské politice Slovenska

editoři¹:

Anton MARCINČIN – Miroslav BEBLAVÝ

Hospodářská politika na Slovensku 1990–1999

vydalo Centrum pre spoločenskú a mediálnu analýzu, Bratislava 2000 a Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, Prešov 2000

Završení desetileté etapy ekonomické transformace zemí střední a východní Evropy je nejen ukončením určité etapy vývoje těchto zemí, ale i výzvou pro zhodnocení úspěchů a neúspěchů celého transformačního procesu, popřípadě pro zamyšlení se nad nimi. S hodnocením tohoto období přichází většina postkomunistických zemí procházejících transformací, stejně tak jako celá řada státních i nestátních institucí po celém světě – transformující se země totiž i přes relativně nízkou ekonomickou výkonnost představují ve světovém měřítku poměrně rozsáhlé trhy. Výjimkou není ani sousední Slovensko, kde (s podporou Velvyslanectví USA) byla letos vydána námi recenzovaná kniha. Již v úvodu recenze této knihy je nutné poznamenat, že se jedná o publikaci velice pozoruhodnou – kolektiv autorů se podařilo nejen podat ucelený pohled na poslední desetiletí vývoje slovenské ekonomiky, ale i nastínit problémy s tímto procesem spojené.

pojmenovat je a nacházet východiska prospěšná pro další vývoj slovenské ekonomiky a inspirativní pro ostatní transformující se země.²

Kniha se (vyjdeme-li z názvů kapitol) zabývá těmito oblastmi: celkový makroekonomický vývoj, fiskální politika, monetární politika, desetiletí ve světové ekonomice, zahraniční obchod, trh práce, financování sociálního zabezpečení, průmyslová politika, hospodářská soutěž, privatizace, restrukturalizace podniků, bankovní sektor na Slovensku; zakončena je kapitolou s názvem „Doporučení pro hospodářskou politiku“.

V úvodní kapitole, hodnotící *makroekonomický vývoj Slovenska v letech 1990 (1993)–1999* pomocí základních makroekonomických agregátů a jejich srovnání s ČR, Maďarskem a Polskem pomocí „magického čtyřúhelníku“, se kromě jiného diskutuje – pro českého čtenáře bezpečně zajímavá – snaha o vlastní cestu slovenské hospodářské politiky, o rozchod

¹ Autorsky se na knize podíleli: Martin Bartko (Slovenská sporiteľňa, a.s.), Miroslav Beblavý (INEKO – Stredoevrópsky inštitút pre ekonomické a sociálne reformy), Lucia Haulíková (Projektová koordinačná jednotka pri Ministerstve zdravotníctva SR), Marek Jakoby (M.E.S.A. 10), Tomáš Kmeť (Slovenská sporiteľňa, a.s.), Martina Lubyová (Prognostický ústav SAV), Anton Marcinčin (Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku), Karol Morvay (Ústav

slovenskej a svetovej ekonomiky SAV), Andrej Salner (Centrum pre spoločenskú a mediálnu analýzu), Ján Tóth (ING Barings) a Daniela Zemanovičová (INEKO – Stredoevrópsky inštitút pre ekonomické a sociálne reformy).

² V úvodu Anton Marcinčin pripomína, že transformační proces se týká více než 1,5 miliardy lidí a svoji složitostí a významem je jednou z nejdůležitějších ekonomických událostí 20. století (s. 13).

s koncepcí transformace vyjádřené ve „Scénáři ekonomické reformy“ československé polistopadové vlády. V závěru autor, *Karol Morvay*, definuje dvě výrazná podcenění, ke kterým došlo v dosavadním průběhu slovenské transformace: (1) „podcenění tvorby institucionálního rámce funkční tržní ekonomiky“ a (2) „podcenění koordinace makroekonomických politik s restrukturalizací ekonomiky“ (s. 48). Příloha k této kapitole obsahuje kromě tabulkové části i schematické znázornění jednotlivých etap slovenské transformace. Jako čtenář zde však postrádám širší zdůvodnění reálných ekonomických procesů politickými faktory – což je ostatně dílčí nedostatek celého textu.

Autor kapitoly o *fiskální politice*, *Ján Tóth*, již v úvodu zdůrazňuje, že většinu údajů čerpá ze zdrojů MMF, kterým dává přednost před vládními údaji v důsledku skutečnosti, že „struktura rozpočtu SR je velmi proměnlivá a není konzistentní s předcházejícími obdobími a porovnatelná s jinými zeměmi“ (s. 59).

V kapitole se analyzují jednotlivé fáze fiskální politiky, příjmová a výdajová stránka rozpočtu a problém státního dluhu. K nejzajímavějším pasážím však patří diskuze o „dvojitém deficitu“ (twin deficits), při němž fiskální deficit vytváří deficit obchodu, a analýza vlivu pohybu reálných úrokových měr na vytlačování soukromých investic. V – již pro tuto knihu „tradičním“ – srovnání se čtenář dozví, že ČR má zdaleka nejvyšší zdanění právnických osob.

Kapitola o *měnové politice* vychází z popisu situace před vznikem samostatného Slovenska. Hledá odpovědi na otázky, jak měnová politika Československa ovlivnila měnovou politiku Slovenska, zabývá se mírou nezávislosti centrální banky obecně a SNB pak zvláště. Autor, *Miroslav Beblavý*, se snaží v závěru nastínit další možné chování NBS a doporučuje, aby Slovensko – před očekávaným vstupem do EU (2005–7) a o několik let později i do EMU – využívalo politiku cílování inflace tak dlouho, jak jen to bude možné, a počkalo s fixací Sk na euro až na pár let před vstupem do měnové unie.

„Desetiletí ve světové ekonomice“ je textem, který se zcela vymyká z pojetí sborníku v předchozích kapitolách. Shrnutí deset let vývoje světové ekonomiky na deset stran mně připadá přinejmenším

podivné a neprofesionální; omluvou nemůže být ani tvrzení, že v tomto období „nebyly slovenské trhy svázány s globální ekonomikou tak jako země průmyslově vyspělé“ (s. 129). Autor, *Andrej Salner*, navíc na rozdíl od všech ostatních autorů sborníku, neuvádí seznam použité literatury. Ten by sice byl vzhledem k širší zpracovávané problematice značný, avšak dnes již nelze takovému opominutí u odborného textu prominout. Autorovi budiž přičteno ke cti, že na malém prostoru nevynechal, alespoň podle mého názoru, žádnou ze stěžejních událostí uplynulého desetiletí.

Následující kapitolu o *zahraničním obchodě Slovenska* začíná *Marek Jacoby* vlastně konstatováním o absenci ucelené koncepce zahraničněobchodní politiky Slovenska, což připisuje zejména neexistenci ucelené koncepce hospodářské politiky SR. Následný text obsahuje poměrně podrobnou analýzu vývoje základních ukazatelů zahraničního obchodu Slovenska, jeho komoditní strukturu, hodnotí vliv zahraničních investic a konkurenceschopnost slovenské produkce. Pozoruhodná na této kapitole je poměrně podrobná analýza vývozních položek s největší komparativní výhodou a dovozních položek s největší komparativní nevýhodou pomocí ukazatele RCA³, srovnání výsledků za roky 1994–1998 a snaha o postihnouti pokroku v oblasti restrukturalizace zahraničního obchodu pomocí ukazatele „transformační efekt“⁴, který navíc srovnává s ČR v časovém horizontu let 1991–2Q 1999. V závěru této kapitoly autor formuluje základní předpoklady zvyšování exportní výkonnosti Slovenska – ty však mají obecnou platnost prakticky pro všechny transformující se země.

Martina Lubyová zpracovala kapitulu „*Trh práce*“ přehledně a logicky. Dochází zde k tomuto základnímu poznatku: současná situace na trhu práce je do značné míry poznamenána pomalými a netransparentními strukturálními změnami i politikou státu v této oblasti. Autorka do-

³ RCA – Reveal Comparative Advantage (index „odkrytých komparativních výhod“) = podíl vývozu vybrané skupiny zboží na celkovém vývozu minus podíl dovozu dané skupiny na celkovém dovozu

⁴ Transformační efekt vyjadřuje poměr vývozu hotevých výrobků (SITC 5–8) a dovozu surovin a materiálů (SITC 2 a 3).

podrobná popisuje situaci na trhu práce v celkem 22 tabulkách a na šesti grafech v subkapitolách: Zaměstnanost, Mzdy, Nezaměstnanost, Vliv demografického vývoje na trh práce a Politika na trhu práce. Téma poslední kapitoly, „Demotivační účinky sociálních dávek“, patří dnes – i podle vyjádření samotné autorky – k „nejpopulárnějším tématům souvisejícím s trhem práce“ (s. 194); podle závěrečného konstatování demotivační účinky sice existují, ale jejich působení je velmi specifické a je ovlivňováno i subjektivními faktory. Problémy trhu práce jsou na Slovensku mnohem závažnější – a to je základní poselství tohoto textu.

Na tuto kapitolu pak logicky navazuje kapitola „*Financování sociálního zabezpečení*“. Lucie Haulíková zde pojednává popisovanou problematiku ve dvou částech – části deskriptivní, zahrnující koncepci sociální transformace, uskutečněné kroky a popis vzniku a vývoje odpovídajících institucí, a části druhé, analytické, v níž využívá převážně domácí statistické prameny a dokumentuje nejen vývoj základních ukazatelů, ale i současný stav; ten vede autorku k následujícímu závěrečnému tvrzení, že „odkládání reformy sociálního systému může výrazně negativně ovlivnit ekonomiku země, a to narušením jak fiskální, tak politické rovnováhy“ (s. 219) – což českému čtenáři přece jenom něco připomíná; nevím jen, zda i v podmínkách Slovenska to bude také „házením hrachu na stěnu“.

„Jak ukazuje tato kapitola, skutky většiny vlád přispívaly k zachování deformací, případně k jejich prohloubení, a tak konzervovaly existující strukturu průmyslu, která vznikla za socialismu“ (s. 223) – píše v úvodu kapitoly „*Průmyslová politika*“ Miroslav Beblavý. Tato kapitola patří k tomu nejlepšímu, co sborník nabízí (i při pozoruhodně vysoké úrovni většiny příspěvků mám, myslím, jako oponent právo čistě subjektivně vybírat „vítěze“). Je to dáno tím, že autor plně chápe vzájemné souvislosti mezi politikou a ekonomikou, snaží se přesně definovat předmět zkoumání a nebojí se polemiky. Po faktografických kapitolách: Slovenský průmysl v roce 1991, Strukturální otázky na začátku transformace, Vývoj v 90. letech a Analýza třech specifických sektorů (faktor VW, energetika, zbrojní výroba) se autor soustředil na analýzu dokumentů zabývajících se

v 90. letech průmyslovou politikou, privatizací a restrukturalizací. V závěru konstatuje, že „Slovensko v průběhu devadesátých let nepředstavovalo standardní tržní ekonomiku, kde se stát rozhoduje, zda zasahovat a deformovat tržní prostředí kvůli jeho selhání (vnímanému takto vládou)“ (s. 251). K průmyslové politice současné vlády – která je charakterizována těmito principy: „od izolacionizmu k otevřenosti“, „od selektivních přímých nástrojů k systémové tvorbě prostředí“, „od deklarativnosti k reálným opatřením“, „od podpory neschopných a trestání efektivních k vytváření podmínek pro podporu efektivnosti a vytlačování dlouhodobě neefektivních podniků z trhu“ – autor dodává, že „přes tyto pozitivní změny existují při současné průmyslové politice dvě základní rizika: přílišná reformní ambicióznost [...] a nedostatečná změna na samotném ministerstvu [...]“ (s. 252). Inu, problém byrokracie je věčný a zdá se být bez hranic.

Danielu Zemanovičovou znám, vlastně jako jedinou z autorského kolektivu, z jejich prací zabývajících se ekonomickou regulací. Do sborníku přispěla kapitolou o *hospodářské soutěži*; a nutno říci již předem, že kapitolou, která má ambice mít širší dopad než být pouze součástí sborníku. Text, vycházející z historického vývoje politiky hospodářské soutěže a shrnující diskuzi o proměnlivosti cílů této politiky, je totiž textem uzavřeným, samostatně publikovatelným a v mnoha pohledech objemným. V textu jsou uvedena i nejdůležitější doporučení pro hospodářskou politiku a je asi signifikantní (a to nejen pro slovenskou byrokracii, ale s platností nejméně pro všechny transformující se země), že autorka konstatuje, že „neexistuje však účinný nástroj na blokování administrativně regulačních zásahů ze strany veřejné správy“ (s. 277). V závěru se autorka věnuje budoucnosti ochrany hospodářské soutěže a předvídá mimo jiné i nadnárodní charakter odpovědných institucí – v tomto kontextu je třeba vidět i její požadavek na „garantování nezávislosti protimonopolní instituce“ (s. 278). Tento – teoreticky oprávněný – požadavek osobně pokládám za nesplnitelný, neboť nejen na národní úrovni (být na té zvlášť) bude protimonopolní politika nejen pod silným vlivem zájmových skupin, ale bude i tlačena k tomu,

aby sloužila neschopným či méně schopným.

Autorem 11. a 12. kapitoly s názvy „Privatizace“ a „Restrukturalizace podniků“ je Anton Marcinčin. Obě kapitoly spolu úzce souvisejí; sám autor tuto souvislost charakterizuje takto: „Privatizace v tranzitivní ekonomice slouží v prvé řadě jako nevyhnutelná podmínka restrukturalizace.“ (s. 283). Kapitola o privatizaci tak vlastně tvoří základní východisko pro následující kapitolu o restrukturalizaci. Autor se v ní snaží zejména popsat celý vývoj privatizačního procesu včetně jeho hodnocení, které kulminuje v příkladech zneužití privatizace. Kapitola o privatizaci je zpracována na podkladě studia obsáhlé literatury; je vysoce kvalitní a odborná. Dejme tedy na závěr ještě jednou slovo autorovi – uděláme si tím nejlépe představu o dalším možném směřování slovenské hospodářské politiky: „Slovensko stojí před dvěma privatizačními úlohami. Za prvé se musí vyrovnat s nezákonnými privatizacemi v minulosti a za druhé musí připravit privatizaci bank, velkých přirozených monopolů a zdravotnictví, která je mnohem složitější než většina dosavadních privatizací.“ (s. 299)

Kapitola o restrukturalizaci zahrnuje obecné otázky restrukturalizace jako určité zhodnocení teoretických přístupů a šířeje se věnuje pohledům na restrukturalizaci na Slovensku ve světle „restrukturalizačních politik“ slovenských vlád. Kapitola se dále zabývá konkrétním vývojem v průmyslu SR, zvláště popisuje případ VSŽ Košice a končí krátkou zmínkou o přímých zahraničních investicích. Součástí kapitoly je poměrně rozsáhlá tabulková příloha. Celkově je text velmi vyvážený, vysoce odborný a oprávněně kritický: „Naše země dodnes nedokázala dostatečně zabezpečit ochranu soukromého vlastnictví, výkon vlastnických práv prostřednictvím správy obchodních společností a tvrdé rozpočtové omezení.“ (s. 309)

Autoři kapitoly „Bankovní sektor ve Slovenské republice“ Martin Bartko a Tomáš Kmeľ poskytují informace o vývoji bankovního sektoru na Slovensku, popisují současnou situaci a porovnávají vývoj na Slovensku se situací v ČR, Maďarsku a Polsku. V závěrečné subkapitole hledají příčiny odlišného vývoje na Slovensku s tím, že zároveň hledají pou-

čení z dosavadního vývoje. V porovnání s předcházejícími kapitolami jde o pouhou deskripci současného stavu, která však tvoří nedílnou součást celého textu.

Závěrečná kapitola Miroslava Beblavého má název „Doporučení pro hospodářskou politiku“. Autor do kapitoly zahrnul (s. 365–370) jednak *přehled hlavních identifikovatelných charakteristik a doporučení, která z nich vyplývají* (výrazná preference krátkodobých cílů před dlouhodobými; preference krátkodobého hospodářského růstu před řešením institucionálních problémů a restrukturalizací; nedostatečná institucionální kapacita státu a veřejného sektoru; nedostatečná schopnost exekutivy přizpůsobit se rychle se měnícímu prostředí; nezávislost jako klíč k úspěchu některých institucí; preference přímé státní kontroly před dobrým regulačním rámcem; vysoký podíl veřejných výdajů a nedostatečná vůle k jeho snižování spolu s destabilizující úlohou fiskální politiky; nedostatečné zavedení tvrdého rozpočtového omezení; privatizace, která nevedla k výraznému zlepšení správy společnosti; politická kontrola bank a nedostatečný bankovní dozor; konzervování zděděné průmyslové struktury i v rámci změny exportních trhů; nezaměstnanost nevytvářející dostatečnou nabídku pracovních sil ani tlak na větší flexibilitu na trhu práce), a jednak *přehled doporučení pro hospodářskou politiku* (restrukturalizace a stabilizace fiskálního sektoru; reforma daňového systému a systému povinného pojištění směřující k fiskální stabilizaci a k snížení míry přerozdělování; restrukturalizace postavení mnoha veřejných institucí; dokončení privatizace bankovníctví, konsolidace soukromého bankovního sektoru a posílení bankovního dozoru; udržení nezávislosti NBS a vytvoření střednědobého měnového programu a inflačních cílů; koncentrace na vytváření vhodného podnikatelského prostředí a podmínek pro dobrou správu obchodních společností, vč. dotázení změny legislativního prostředí směrem k vynutitelnosti práva a fungování tvrdého rozpočtového omezení; privatizace energetiky a jiných státních podniků poskytujících veřejné služby, které nepředstavují přirozený monopol; co nejrychlejší vytvoření konkurenčního prostředí v některých doposud monopolních odvětvích; dokončení refor-

my regulace cen a vytvoření nezávislých regulačních orgánů pro oblasti, ve kterých mají dosavadní poskytovatelé ve skutečnosti monopolní postavení; udržení vysoké otevřenosti slovenské ekonomiky umožňující specializaci; přilákání zahraničních investic, hlavně kvalitním ekonomickým prostředím a méně diskriminačními a méně netransparentními podmínkami anebo jejich úplnou absencí; reforma politiky na trhu práce).

Kniha „Hospodářská politika na Slovensku 1990–1999“ je knihou vysoce fundovanou, knihou, která vychází z deskripce problémů, dokáže je pojmenovat a kriticky zhodnotit. Českého čtenáře nezbytně upoutá nejen celá řada společných problémů, ale i poměrně vysoká míra odlišností, ke kterým došlo v době od rozdělení společného státu do konce tisíciletí. Navíc se může pozastavit nad tím, jak je řešení těchto problémů teore-

ticky jednoduché a cílové řešení pro všechny transformující se ekonomiky vlastně identické, a tím i společné. A může jít „jen“ o to, docílit konsenzu v otázkách dalšího postupu reformy – což v době rostoucích tlaků různých zájmových skupin bude záležitost povýtce složitá.

Uvádím-li v nadpise, že jde o knihu pozoruhodnou, není to jen zdvořilost nebo rozlišovací „nálepka“. Tato kniha skutečně pozoruhodná je. Je pozoruhodná jak svoji odbornou úrovní, logikou výkladu, tabulkovými a grafickými přílohami a seznamy použité literatury, tak i snahou autorů nalézat pozitivní východiska mající obecnou platnost. Každý, kdo se jen trochu zabývá otázkami transformace, by se s ní měl seznámit – při jejím čtení ho totiž čeká pozoruhodné dobrodružství z dobře odvedené práce autorského kolektivu.

Milan ŽÁK*

katedra hospodářské politiky VŠE Praha (e-mail: zak@vse.cz)